POPULAČNÁ DYNAMIKA KOŠICKÉHO A PREŠOVSKÉHO SAMOSPRÁVNEHO KRAJA V KONTEXTE REGIONÁLNEHO ROZVOJA

Slavomír Bucher

Abstract

This paper analyses demographic processes connected with dynamic of inhabitants of Eastern Slovakia region in the last seven years, taking into consideration the data of the RegData database census between years 2001 – 2008. Eastern Slovakia region is formed of twenty-four territorial units with enlarged authorities (Bardejov, Gelnica, Humenné, Kežmarok, Košice-okolie, Košice I, Košice II, Košice III, Košice IV, Levoča, Medzilaborce, Michalovce, Poprad, Prešov, Rožňava, Sabinov, Snina, Sobrance, Spišská Nová Ves, Stará Ľubovňa, Stropkov, Svidník, Trebišov, Vranov nad Topľou). The processes are following: total movement, its components (natural changes and migrations), natality, divorce, abortion, mortality. Through Web Method had been analyzed an influence of natural growth increment and migration balance of inhabitants on development of population in districts.

Keywords: marriages, divorces, abortion, natural movement, total movement, population density, Eastern Slovakia

Úvod a formulácia cieľa

V príspevku sa snažíme upriamiť pozornosť na zmeny populačnej dynamiky v Prešovskom a Košickom samosprávnom kraji. Zohľadníme širší priestorový kontext pričom poukážeme na pozíciu Prešovského a Košického kraja v rámci slovenského populačného vývoja a obdobných hierarchických jednotiek NUTS III. Región sa územno-správne člení na Košický a Prešovský kraj, v ktorých sa nachádza spolu 24 okresov a 40 miest. Na druhej strane upriamime pozornosť aj na vnútorné priestorové rozdiely v populačnej dynamike. Cieľom príspevku je načrtnúť obraz o aktuálnej situácii v oblasti základných populačných procesov, prediskutovať kľúčové faktory, ktoré ovplyvňujú súčasné vývojové tendencie populačných procesov a podmieňujú regionálne rozdiely v populačnej dynamike. Táto práca má prispieť k poznaniu rozvojového potenciálu v oblasti ľudských zdrojov, ktoré môžu aktívne ovplyvňovať rozvojové tendencie regiónu v oblasti znalostnej ekonomiky, regionálneho rozvoja a trvalo udržateľného rozvoja.

Vymedzenie územia

Skúmané územie tvorí región NUTS II – východné Slovensko, ktoré sa skladá z dvoch krajov, a to Prešovského a Košického kraja.

Prešovský kraj, nachádzajúci sa v severovýchodnej časti Slovenska svojou rozlohou 8 974 km² zaberá 18,3 % rozlohy štátu a je po Banskobystrickom kraji druhým najväčším na Slovensku. Dlhá severná hranica je zároveň štátnou hranicou s Poľskou republikou. Na východe hraničí s Ukrajinou, na juhu s Košickým krajom, na juhozápade na malom úseku susedí s Banskobystrickým krajom a západným susedom je Žilinský kraj.

Košický kraj s rozlohou 6 752 km² sa rozprestiera na juhovýchode Slovenskej republiky a zaberá 13,8 % jej územia. Počtom obyvateľov je druhý, rozlohou štvrtý najväčší na Slovensku. Na juhu hraničí s Maďarskou republikou, na východe s Ukrajinou, na severe s Prešovským a na západe s Banskobystrickým krajom. Je to kraj štyroch historických regiónov - Spiša, Gemera, Abova a Zemplína. Každý z nich si dodnes udržiava vlastné tradície, zvyky, obyčaje a ľudovú slovesnosť.

Vývoj počtu obyvateľov v rokoch 1869 – 2008

Prešovský a Košický samosprávny kraj patria z hľadiska celkového rastu počtu obyvateľov v r. 1869-2008 k priemerným krajom. Index rastu (počet obyvateľov v r. 1869=100 %) dosiahol v r. 2008 v Prešovskom kraji 217,2 % a v Košickom predstavovala táto hodnota 208,7 %, znamená to, že počet obyvateľov sa viac ako zdvojnásobil. Menší rast zaznamenal Banskobystrický a Nitriansky kraj. Výraznejší rast počtu obyvateľov v sledovanom období zaznamenal Bratislavský a Trenčiansky kraj.

Rast obyvateľstva nebol vo všetkých etapách sledovaného obdobia rovnomerný. Košický samosprávny kraj zaznamenal najvyšší nárast počtu obyvateľov v r. 1950-1991, keď index rastu dosiahol 167,7 %, v prípade Prešovského kraja to bolo 165,1 %.

Išlo o obdobie intenzívnej industrializácie, ktorá viedla k ponuke pracovných príležitostí v priemysle, čím sa znížila emigrácia obyvateľstva. Na druhej strane boli 50. a 70. roky 20. storočia obdobím vysokého prirodzeného prírastku obyvateľstva. Obdobie najpomalšieho rastu bolo v r. 1869-1921, keď index rastu dosiahol len 100,8 % v prípade Prešovského kraja a 109,5 % v prípade Košického kraja. Išlo o obdobie masívnej emigrácie do zámoria, keď ani vysoký prirodzený prírastok nestačil kompenzovať vysoké migračné straty (Matlovič, 2003).

Zaujímavé je sledovať porovnanie rastových tendencií v ostatnom medzicenzovom období 1991-2001, z ktorého vyplýva, že Prešovský, Žilinský a Košický kraj sa stali najrýchlejšie rastúcimi regiónmi v rámci Slovenska (Tab. 1).

Tab. č. 1: Tempo rastu počtu obyvateľov (index rastu v %) v krajoch SR

Table 1: Population index in the regions of Slovakia

<i>v. r. 1869-2008</i>	1921/1869	1950/1921	1991/1950	2001/1991	2008/1869
Bratislavský kraj	148,4	148,2	182,4	97,7	403,4
Trnavský kraj	127,3	115,7	139,4	101,4	211,6
Trenčiansky kraj	130,7	118,0	160,6	100,8	247,6
Nitriansky kraj	137,9	109,4	129,0	99,5	191,9
Žilinský kraj	114,9	116,1	161,2	103,5	223,8
Banskobystrický kraj	116,7	104,2	135,4	100,2	163,2
Prešovský kraj	100,8	118,6	165,1	108,4	217,2
Košický kraj	109,5	108,6	167,7	103,4	208,7
Slovenská republika	120,6	115,0	153,2	102,0	218,1

Zdroj: Mládek a kol. 1998, Štatistický úrad SR, 2009

Natalita

V rokoch 2006-2008 dosiahla efektívna natalita v regióne východného Slovenska priemernú úroveň (11,99 ‰), pričom v Košickom samosprávnom kraji to bolo (11,87 ‰) a v Prešovskom samosprávnom kraji (12,10 ‰).

Efektívna natalita sa v regióne východného Slovenska v roku 2008 pohybovala od (9,12 ‰) Snina do (17,98 ‰) okres Kežmarok. Región východného Slovenska dosahoval v roku 2008 efektívnu natalitu (12,32 ‰). Prešovský kraj vykazoval vyššiu (12,48 ‰) efektívnu natalitu ako Košický kraj (12,16 ‰). Najvyšší nárast za roky 2001 – 2008 dosahujú nasledovné okresy - Košice III (121,4 % úrovne z roku 2001), Gelnica (117,2 % úrovne z roku 2001) a Kežmarok (115,7 % úrovne z roku 2001). Celkovo 9 (37,5 %) okresov východného Slovenska v r. 2001 – 2008 zaznamenalo negatívny index rastu efektívnej natality. Najvýraznejšie zhoršenie nastalo v okrese Rožňava (89,6 % úrovne z roku 2001) a Svidník (92,1 %). Mierny rast efektívnej natality v sledovanom období viedol k vyrovnávaniu regionálnych rozdielov v rámci jednotlivých okresov regiónu. Dôsledkom mierneho a vyrovnaného regionálneho rastu sú aj hodnoty variačného koeficientu z (0,17866) v roku 2001 na (0,18100) v roku 2008. Spolu 9 (37,5 %) okresov malo hodnotu efektívnej natality v roku 2008 vyššiu ako bola v regióne východného Slovenska.

Mapa č. 1: Efektívna natalita v okresoch Košického a Prešovského kraja, priemer 2006-2008

Map 1: Natality of population (average of 2006 – 2008) in Eastern Slovakia

Zdroj: Vlastné spracovanie

Výrazný pokles efektívnej natality v severozápadnej časti regiónu je dôsledkom neustáleho poklesu produktívnej zložky obyvateľstva, ktorá je hlavnou premennou v procese reprodukcie. Migračné vlny z tohto regiónu produktívnej zložky populácie negatívne vplyvajú na vývoj pôrodnosti. To má za následok starnutie populácie a rast poproduktívnej zložky na úkor predproduktívnej zložky obyvateľstva. V prípade rómskeho etnika, ktoré sa neriadi trendom modelu rodiny s dvoma deťmi je vyššia pôrodnosť matiek tohto etnika v porovnaní s majoritným obyvateľstvom. Separované rómske osady potom vplyvajú na zvýšené hodnoty hrubej miery pôrodnosti v jednotlivých okresoch východného Slovenska ako sú Kežmarok (nárast z 15,54 % v roku 2001 na 17,98 % v roku 2008). Výnimkou je okres Košice-okolie, kde sú väzby s najväčším mesto v regióne a prevládajú suburbanizačné tendencie z jadra mesta do príľahlých vidieckych sídiel v okrese Košice-okolie (nárast z 12,58 % v roku 2001 na 13,38 % v roku 2008)

V rámci Slovenska sa pokles natality urýchlil v prvej polovici 90. rokov 20.

storočia, čo súviselo s dopadom sociálno-ekonomickej transformácie. Začali tu výraznejšie pôsobiť faktory nedostatku bytov, nezamestnanosti, cenovej liberalizácie, novej sociálnej politiky, ktorá zhoršila podmienky pre založenie rodiny s deťmi (zrušenie novomanželských pôžičiek, reformy detských prídavkov, rušenie a finančná náročnosť predškolských zariadení). Tieto faktory sa osobitne výrazne prejavujú v Prešovskom samosprávnom kraji, ktorý patrí medzi najviac ekonomicky podrozvinuté územia Slovenska (Mládek, 1998).

Sobášnosť

V rokoch 2006-2008 dosiahla hrubá miera sobášnosti v regióne východného Slovenska priemernú úroveň (5,34 ‰), pričom v Košickom samosprávnom kraji to bolo (5,06 ‰) a v Prešovskom samosprávnom kraji (5,61 ‰).

Po zmene politicko-spoločenských pomerov na Slovensku začiatkom 90. rokov došlo k zásadným zmenám v demografickom správaní obyvateľstva, hlavne mladej generácie. Ekonomický tlak núti mladých ľudí zodpovednejšie zvažovať dôležité životné kroky. Sobášnosť zareagovala na zmenu spoločenských pomerov. Neustále sa posúva vek sobáša, niektoré sa nikdy neuskutočnia a prevláda trend rodín bez uzatvárania sobášov.

V regióne východného Slovenska bola v roku 2008 hrubá miera sobášnosti (5,58 ‰). Košický kraj vykazuje nižšiu hrubú mieru sobášnosti, ktorá je (5,28 ‰). Prešovský kraj dosahuje vyššiu mieru sobášnosti v porovnaní s východným Slovensko (5,87 ‰). Spolu 12 okresov (50 %) malo hodnotu hrubej miery sobášnosti nižšiu ako bola v regióne východného Slovenska. Najvyšší nárast hrubej miery sobášnosti za roky 2001 – 2008 dosahujú okresy Košice III (171,3 % úrovne z roku 2001), Sobrance (153,2 % z úrovne v roku 2001) a okres Levoča (145,4 % úrovne z roku 2001). Iba 2 (8,3 %) okresy dosiahli za sledované obdobie rokov 2001 – 2008 pokles hrubej miery sobášnosti. Sú to okresy Stropkov (90,2 % úrovne z roku 2001) a Poprad (97,7 % úrovne z roku 2001).

S regionálnym rastom hrubej miery sobášnosti bol taktiež spätý aj rast regionálnych rozdielov medzi jednotlivými okresmi východného Slovenska, čo potvrdzuje aj nárast variačného koeficientu z 0,11955 v roku 2001 na 0,17012 v roku 2008.

Hrubá miera sobášnosti závisí od počtu a podielu osôb, ktoré môžu uzatvoriť manželstvo. Rodinný stav taktiež výrazne vplyva na počet uzavretých manželstiev. V súčasnosti je výrazný vplyv socioekonomických faktorov, ktoré limitujú počet uzavretých manželstiev. Medzi tieto faktory zaradíme bytovú otázku, množstvo pracovných príležitostí a nezamestnanosť spojenú s hypotekárnou a finančnou krízou.

Rozvodovosť

V rokoch 2006-2008 dosiahla hrubá miera rozvodovosti v regióne východného Slovenska priemernú úroveň (1,91 ‰), pričom v Košickom samosprávnom kraji to bolo (2,30 ‰) a v Prešovskom samosprávnom kraji (1,54 ‰).

Región východného Slovenska v roku 2008 dosiahol hrubú mieru rozvodovosti (1,99 ‰). Košický kraj má v porovnaní s východným Slovenskom túto mieru rozvodovosti (2,30 ‰) vyššiu a miera rozvodovosti v Prešovskom kraji je (1,54 ‰). Tento rozdiel je spôsobený vplyvom náboženstva, tradícií, ktoré považujú rozvod za neprípustný. Rozvodovosť je vyššia u mestského ako u vidieckeho obyvateľstva. Najvyšší nárast hrubej miery rozvodovosti za roky 2001 – 2008 dosahujú okresy Snina (261,5 % úrovne z roku 2001), Prešov (196,6 % úrovne z roku 2001) a okres Sabinov (195,7 % úrovne z roku 2001). Iba 2 (8,33 %) okresy dosiahli za sledované obdobie rokov 2001 – 2008 pokles hrubej miery rozvodovosti. Sú to okresy Rožňava (91,2 % úrovne z roku 2001) a Poprad (96,7 % úrovne z roku 2001).

Ako ukazujú hodnoty variačného koeficientu regionálne disparity v intenzite hrubej miery rozvodovosti sú pomerne významné a môžeme ich rozdeliť do niekoľkých fáz. Pokiaľ v období 2001 – 2003 dochádza k znižovaniu regionálnych disparít (z 0,45099 v roku 2001 na 0,39002 v roku 2003), tak v roku 2004 dochádza k ich opätovnému zvýšeniu (na hodnotu 0,41255). Napokon v roku 2008 dochádza opäť k znižovaniu regionálnych disparít v hrubej miere rozvodovosti o čom svedčí aj hodnota variačného koeficienta, ktorá bola 0,35572.

Úmrtnosť

Mortalita v regióne východného Slovenska dosahovala v roku 2008 hodnotu (8,96 ‰). Prešovský kraj vykazoval nižšiu (8,42 ‰) hrubú mieru úmrtnosti ako Košický kraj (9,53 ‰). Najvyšší nárast za roky 2001 – 2008 dosahujú okresy – Košice II (116,0 % úrovne z roku 2001), Košice III (109,9 % úrovne z roku 2001), Humenné (109,1 % úrovne z roku 2001). Celkovo 12 (50 %) okresov regiónu v r. 2001 – 2008 dosiahlo nárast mortality.

Naopak, najvýraznejší pokles úmrtnosti dosiahli okresy Sabinov (89,4 % úrovne z roku 2001), Košice-okolie (91,6 % úrovne z roku 2001) a Svidník (92,7 % úrovne z roku 2001).

Spolu 13 (54,2 %) okresov malo nižšiu hodnotu mortality, vďaka progresívnej vekovej štruktúre a 11 okresov dosahovalo vyššiu úroveň hrubej miery úmrtnosti ako bola v regióne východného Slovenska. Okresy Sobrance a Medzilaborce majú extrémnu hodnotu hrubej miery úmrtnosti prevyšujúcu úroveň regiónu východného Slovenska. Je to z dôvodu vysokého podielu poproduktívneho obyvateľstva v komparácii s predproduktívnym.

Hrubá miera úmrtnosti sa v regióne východného Slovenska v roku 2008 pohybovala od (5,79 ‰) Košice III do (13,61 ‰) okres Medzilaborce. S nárastom mortality je spätý aj rast regionálnych disparít v tomto ukazovateli, čo potvrdzuje aj nárast variačného koeficientu z 0,20709 v roku 2001 na 0,18231 v roku 2008.

Najvyššie miery hrubej úmrtnosti dosahujú okresy – Medzilaborce (13,61 ‰), Sobrance (12,76 ‰), Rožňava (10,96 ‰) a okres Košice IV (10,84 ‰). Najnižšie hodnoty dosahovali v roku 2008 okresy Košice III (5,79 ‰), Košice II (7,6 ‰) a okres Kežmarok (7,64 ‰). Regionálne rozdiely v mortalite sú podmienené predovšetkým rozdielmi vo vekovej štruktúre obyvateľstva. Najmä marginálne okresy, z ktorých obyvateľstvo dlhodobo migruje do vyspelejších regiónov (napr. Medzilaborce, Sobrance).

Mapa č. 2: Úmrtnosť v okresoch Košického a Prešovského kraja, priemer 2006 – 2008

Map 2: Crude death rate (average of 2006 – 2008) in Eastern Slovakia

Zdroj: Vlastné spracovanie

Bilancia prirodzeného pohybu obyvateľstva

Región NUTS II - východné Slovensko vykazoval v roku 2008 podobne ako aj jeho kraje prirodzený prírastok obyvateľstva. Ostatné kraje s výnimkou Bratislavského zaznamenávajú prirodzený úbytok. V rokoch 2006-2008 dosiahol prírastok populácie východného Slovenska priemernú úroveň (2,94 ‰), pričom v Košickom samosprávnom kraji to bolo (2,26 ‰) a v Prešovskom samosprávnom kraji (3,59 ‰). V regióne východného Slovenska bol v r. 2001 prirodzený prírastok (2,82 ‰), v r. 2008 vzrástol na hodnotu (3,36 ‰). Tento trend vývoja prirodzeného pohybu súvisí s viacerými faktormi. Koncom 90-tych rokov dochádzalo k neustálemu poklesu prirodzeného prírastku populácie. Súviselo to so všeobecnými tendenciami populačných procesov (nástup druhého demografického prechodu) ako aj s regionálnymi špecifikami Slovenska, ktoré súvisia s transformáciou ekonomiky a verejného sektoru. Súčasný trend rastu hodnôt prirodzeného prírastku súvisí s nástupom mladších populačných ročníkov, ktoré počas 90. rokov odkladali svoj prvý pôrod do vyšších vekových kategórií. Príčiny tohto rozhodnutia spojeného s plánovaním prvého dieťaťa môžeme hľadať v ekonomickej situácii celej spoločnosti ako aj v spoločenských trendoch, ktoré kopírujú základné demografické procesy vyspelých štátov západnej Európy.

Pozícia Prešovského kraja ako najdynamickejšieho z hľadiska prirodzenej mobility obyvateľstva sa potvrdzuje aj na úrovni okresov. V prvej päťke okresov východného Slovenska zoradených podľa prirodzeného prírastku v r. 2006-2008 je viac ako polovica z Prešovského kraja – Kežmarok (1. miesto), Sabinov (2. miesto) a Vranov nad Topľou (5.).

Najvyššie hodnoty prirodzeného prírastku majú okresy Kežmarok (10,34 ‰), Sabinov (7,30 ‰) a Spišská Nová Ves (6,54 ‰). Okresy Kežmarok a Sabinov vykazujú najvyšší podiel obyvateľstva v predproduktívnom veku v rámci celého regiónu. Podiel obyvateľstva vo veku 0 – 14 sa obidvoch okresoch pohybuje na úrovni 25 %. Podobne tieto okresy vykazujú najnižší priemerný vek, ktorý je v okrese Kežmarok 32 rokov a v okrese Sabinov 32,7 rokov.

Hrubá miera prirodzeného prírastku bola v celom regióne východného Slovenska v roku 2008 ako sme spomínali (3,36 ‰). Celkovo 12 okresov dosiahlo nižšiu a 12 okresov vyššiu hodnotu hrubej miery prirodzeného prírastku ako bola na východnom Slovensku.

Migrácia obyvateľstva

Podľa Drbohlava (1990) je migrácia iba jedná z foriem priestorovej mobility obyvateľstva, ktorou sa rozumie pohyb obyvateľstva v geografickom priestore z dôvodu uspokojovania potrieb v najširšom význame tohto pojmu.

Hrubá miera imigrácie predstavovala v okresoch východného Slovenska hodnotu (7,97 ‰). Celkovo 8 okresov východného Slovenska malo vyššiu a 16

okresov nižšiu hodnotu hrubej miery imigrácie ako bola na východnom Slovensku. Najnižšiu hodnotu hrubej miery imigrácie dosahovali okresy Bardejov (3,35 %), Sabinov (3,70 %) a Stropkov (4,00 %). Všetky okresy sú lokalizované v severnej časti Prešovského kraja, kde prevláda migračný úbytok obyvateľstva. Nedostatok pracovných príležitostí, slabá infraštruktúra a okrajová poloha vzhľadom na železničné a cestné spojenia nevytvára pozitívne podmienky pre imigráciu hlavne produktívneho obyvateľstva do týchto regiónov.

Mapa č. 3: Prirodzený prírastok v okresoch Košického a Prešovského kraja, priemer 2006 – 2008

Map 3: Natural population increase (average of 2006 – 2008) in Eastern Slovakia

Zdroj: Vlastné spracovanie

Hrubá miera emigrácie v roku 2008 v okresoch východného Slovenska bola (9,15 %). Spolu 8 okresov východného Slovenska malo vyššiu a 16 okresov nižšiu hodnotu hrubej miery emigrácie ako bola na východnom Slovensku. Najvyššiu hodnotu dosahovali opäť mestské okresy Košíc. Hrubá miera emigrácie sa v nich pohybovala od (19,21 %) do (26,20 %). Súvisí to hlavne s procesmi dekoncentrácie a suburbanizácie obyvateľstva do okolitých vidieckych sídiel okresu Košice-okolie. Zázemie mesta poskytuje pre určité vrstvy ľudí pracovné

príležitosti, preto dochádza na jednej strane k imigrácii do mesta, na druhej strane však pre určitú majetnejšiu vrstvu ľudí predstavuje určité nedostatky hlavne čo sa týka kvality života a životného prostredia. Preto títo ľudia hľadajú uspokojenie svojich potrieb v jeho zázemí. Najnižšie hodnoty hrubej miery emigrácie dosahujú okresy Sabinov (5,53 ‰), Bardejov (5,54 ‰) a Prešov (5,69 ‰).

Región východného Slovenska dosiahol v roku 2008 index mobility (17,12 ‰). Najnižší index mobility dosiahli okresy na severe Prešovského kraja a to Bardejov (8,89 ‰), Sabinov (9,23 ‰) a Snina (10,18 ‰). Spolu 16 okresov dosiahlo nižšiu hodnotu indexu mobility ako je hodnota celého regiónu východné Slovensko. Najvyššie hodnoty indexu mobility dosiahli okresy Košíc, kde sa hodnota pohybuje od (34,28 ‰) do (42,52 ‰). Okresy, ktoré dosiahli vysoké hodnoty, mali vysoké hodnoty hrubej miery imigrácie aj emigrácie (príklad okresov Košíc) alebo jednu z hodnôt, ktorá sa podieľa na výpočte tohto indexu.

V týchto okresoch dochádza k jednosmernému migračnému pohybu (výnimkou sú spomínané okresy Košíc). Naopak okresy, kde je index mobility nízky, je aj hrubá miera imigrácie aj emigrácia nízka. Marginálnosť severnej časti okresov Prešovského kraja (Sabinov, Stará Ľubovňa, Bardejov) stráca na príťažlivosti a atraktivite pre potenciálnych migrantov, na druhej strane nízka emigrácie môže byť odôvodnená dostatočným počtom pracovných príležitostí pre obyvateľstvo, ktoré tu ostalo po predchádzajúcich vlnách emigrácii z tohto regiónu a určité možnosti zamestnať sa poskytujú pre domácich obyvateľov susedné obce na druhej strane hranice v Poľsku.

V rokoch 2006-2008 dosiahlo migračné saldo populácie východného Slovenska priemernú úroveň (-1,05 ‰), pričom v Košickom samosprávnom kraji to bolo (-0,73 ‰) a v Prešovskom samosprávnom kraji (-1,36 ‰). Prešovský aj Košický samosprávny kraj sa zaradil medzi migračne stratové kraje Slovenska.

Celkový pohyb obyvateľstva

Celková bilancia pohybu obyvateľstva v r. 2006-2008 vyznieva pre región východného Slovenska ako aj jeho kraje v celku priaznivo. V regióne východného Slovenska bol zaznamenaný priemerný celkový prírastok obyvateľstva na úrovni (1,89 ‰), pričom Košický kraj vykazoval nižšiu hodnotu celkového prírastku (1,53 ‰) ako Prešovský samosprávny kraj (2,23 ‰). Prešovský samosprávny kraj (2,51 ‰) bol v roku 2008 na treťom mieste v rámci celkového prírastku obyvateľstva s pomedzi všetkých slovenských krajov. Významnú zásluhu na pozitívnom celkovom prírastku obyvateľstva Košického a Prešovského samosprávneho kraja zohráva kladná hodnota prirodzeného prírastku, ktorá kompenzuje migračné straty týchto regiónov. Z ostatných krajov mali celkový prírastok obyvateľstva ešte ďalšie tri (2008) – Žilinský, Trnavský a Bratislavský.

Vývoj celkového prírastku v regióne stagnuje. V porovnaní s rokom 2001 klesol celkový prírastok v Prešovskom samosprávnom kraji z (3,09 ‰) v roku

2001 na (2,51 ‰) v roku 2008. Mierny nárast zaznamenáva Košický kraj, keď v roku 2001 bola hodnota celkového prírastku (1,62 ‰) a v roku 2008 vzrástla na (1,81 ‰). Mierny pokles zaznamenávame aj v prípade východného Slovenska z (2,36 ‰) v roku 2001 na (2,17 ‰) v roku 2008.

Mapa č. 4: Celkový prírastok v okresoch Košického a Prešovského kraja, priemer 2006-2008

Map 4: Total population increase (average of 2006 – 2008) in Eastern Slovakia

Zdroj: Vlastné spracovanie

Zo súboru okresov s celkovým úbytkom obyvateľstva je najpočetnejšia skupina H (spolu 5 okresov), kde významnú úlohu na celkovom pohybe zohráva migračný úbytok obyvateľstva.

Priestorová diferenciácia celkového pohybu je v regióne východného Slovenska pomerne výrazná. Najväčší celkový prírastok (2008) mali okresy Kežmarok (10,49 ‰) a Košice-okolie (9,78 ‰). Nadpriemerný prírastok zaznamenali aj okresy Levoča, Sabinov, Spišská Nová Ves, Gelnica a Prešov. Priemerné hodnoty prírastku mali v rámci kraja okresy Stará Ľubovňa, Vranov nad Topľou, Bardejov a Trebišov. V 9 okresoch bol zaznamenaný celkový úbytok obyvateľstva – Medzilaborce, Košice III, Košice I, Snina, Stropkov, Humenné, Košice IV, Rožňava, Košice II.

Tab. č. 2: Vývoj celkového pohybu obyvateľstva v regióne NUTS II – Východné Slovensko v r. 2001-2008

Table 2: Growth of total population increase (2001 – 2008) in Eastern Slovakia

ukazovateľ	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
efektívna natalita	12,26	11,96	11,87	12,19	12,25	11,98	11,84	12,48
<i>Variačný koeficient</i>	0,17866	0,17300	0,16388	0,17573	0,16431	0,18134	0,18154	0,18100
mortalita	8,87	8,83	8,99	8,87	9,04	9,03	9,16	8,96
<i>Variačný koeficient</i>	0,20709	0,20921	0,21235	0,22230	0,19237	0,20692	0,22311	0,18231
prirodený prírastok	2,82	2,79	2,70	3,13	2,98	2,82	2,63	3,36
migračné saldo	-0,46	-0,95	-0,77	-0,98	-0,89	-0,90	-1,06	-1,19
celkový prírastok	2,36	1,85	1,93	2,15	2,10	1,93	1,57	2,17

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2009

Záver

Prirodený prírastok sa výraznou mierou podieľa na raste populácie Prešovského a Košického samosprávneho kraja. Rozhodujúcim procesom, ktorý sa podieľa na raste populácie je natalita. Po rokoch stagnácie dochádza (rok 2008) opäť k rastu efektívnej natality. Negatívny vplyv na celkový prírastok populácie v regióne má negatívne saldo migrácie, ktoré sa postupne prehľbuje.

Región východného Slovenska je v rámci populačnej dynamiky obyvateľstva značne diferencovaný. Najproblémovjšou časťou regiónu je severovýchod a okresy Košíc. V týchto okresoch sa postupne k migračnému prírastku (s klesajúcou tendenciou) postupne pridáva aj prirodený úbytok, čo má za následok postupné starnutie populácie. Zázemie Košíc a Prešova má pomerne priaznivé vyhliadky. Toto územie (okres Prešov a okres Košice-okolie) má priaznivé vyhliadky v rámci celého sledovaného regiónu. Výrazný pozitívny vplyv na rast populácie v týchto územiach má imigrácia ekonomicky aktívneho a reprodukčného obyvateľstva do okresu Košice-okolie a zázemia okresu Prešov.

Analýza populačnej dynamiky regiónu NUTS II – východné Slovensko preukázala, že patrí medzi populačne najdynamickejšie a vekovo najmladšie teritórium na území Slovenska. Región východného Slovenska patrí k problémovým územiám v rámci Slovenska. Kombinácia negatívnych ekonomických a sociálnych faktorov vedie k emigrácii reprodukčnej a ekonomicky aktívnej zložky obyvateľstva tohto regiónu. Interné zdroje regiónu sú v podobe ľudského potenciálu vyčerpávané v prospech ostatných regiónov Slovenska. Nedostatočné možnosti uplatnenia mladej generácie v regióne vplyvajú na sociálnu, ekonomickú stabilitu a konkurencieschopnosť územia v rámci okolitých regiónov v Európe. Hlavným cieľom regionálnej politiky by preto malo byť vytváranie podmienok na rast ponuky pracovných príležitostí.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0611/09 pod vedením Prof. RNDr. Reného Matloviča, PhD.

Literatúra

Drbohlav, D. 1990. Migrační motivace, regionální a sídelní preference obyvatelstva – teoretická východiska v československé a světové literatuře. (Motivation of Migration, Regional and Residential Population Preferences – Theoretical basis in Czechoslovak and World Literature). Sociologický časopis 26, 5, s. 358-374.

Štatistický úrad SR. 2009. Demografický vývoj SR v r. 2008. Informatívna správa ŠÚ SR, www.statistics.sk.

Matlovič, R. 2003. Populačná dynamika v Prešovskom samosprávnom kraji na prelome miléníí v kontexte Slovenska. In Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja (zborník štúdií z grantu VEGA č. 1/0493/03). Vydavateľstvo ManaCon, 2003, s. 43-54. ISBN 80-89040-23-3.

Mládek, J. 1998. Druhý demografický prechod a Slovensko. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy, XXX., Folia Geographica, 2, Prešov: PU, 1998, 42-52, ISBN 80-8055-443-9.

POPULATION DYNAMICS OF KOSICE AND PRESOV SELF-GOVERNING REGION IN THE CONTEXT OF REGIONAL DEVELOPMENT

Summary

The transformation process brought shining changing in the political, economical and social sphere thereupon inhabitants reacted amendment its demographical behavior. The aim on this topic is point out onto changes in population movement of the region of Kosice self-governing region and Presov self-governing region. At this stage itself of Kosice and Presov self-governing region divided into twenty-four districts. We have followed demographic characteristics: natural, migration and total increase – decrease of inhabitants in the year 2001 – 2008 and average of years 2006/2008.

The present-day Slovakia and its regions are in the demographic stagnation. Its roots can by found in the complex and prevailingly disturbing, „interior“ and „exterior“ determinants of the demographic development. The current development of the Eastern Slovakia population involves the long-term basic demographic processes of total natural depopulation regions and of population ageing (predominantly in north-east of Presov self-governing region).

We discuss in the paper the migration characteristics of the population of Eastern Slovakia region (it is formed from Kosice self-governing region and

Presov self-governing region) according to the results of the every year's micro census from 2001 to 2008. It analyzes the data about the immigrated population of Eastern Slovakia according to the value of immigrants which came to the immigration region and we analyzed emigration of population according to the value of emigrants which gone from the emigration region.

The results are compared with data from all others districts of region of the Eastern Slovakia in order to achieve a qualitative evaluation of the process, speciallz at the time of intensive migrations. The paper analyzes the causes leading to specific migrational tendencies in the area of Kosice and Presov self-governing regions and points out to the economic and social implications of the realized migrational trends in the precending period, as well as to the tendencies for their changes in the following period.

Long-term character of demographic changes along with their increasingly unfavourable tendencies of the population development and their deteriorating effect on the overall socio-economic development of the region, point to a need for an immediate action. Adequate steps should be taken to enable economic growth that is capable to meet the employment requirements, and will offer better housing solutions and involve a number of population and family related incentives in the domain of labour and tax regulation.

Mgr. Slavomír Bucher

Katedra geografie a regionálneho rozvoja, FHPV Prešov

Ul. 17. Novembra, 081 16, Prešov

E-mail: slavobucher@yahoo.com